

KI A POLITOLÓGUS? TUDÓS, ELEMZŐ ÉS MÁŠ SZEREPEK

Körösényi András

(az MTA doktora, egyetemi tanár, ELTE ÁJK Politikatudományi Intézet)

Tóth Csaba

(stratégiai igazgató, Republikon Intézet)

Török Gábor

(adjunktus, BCE Politikatudományi Intézet; igazgató, Vision Consulting)

ÖSSZEFOGLALÓ

Politikatudományi kutatással és oktatással is foglalkozók körében gyakran felmerül a tudományterület, a politikatudományi oktatás és a politológus szakma vagy helyesebben szakmák hazai helyzetének értékelése. Az írás célja a fogalmi helyzet tisztázása, a politikával kapcsolatos különböző szerepek és azon belül a politológus végzettséghez kisebb vagy nagyobb mértékben kötődő szakmák megkülönböztetése, meghatározása, az egyes szakmák illetve szerepek sajátosságainak megragadása és egymáshoz való viszonyuk elemzése. Azt állítjuk, hogy a politológusvégzettség különböző szerepek betöltésére is alkalmassá tehet, ám ezek a tevékenységtípusok egészen más karakterjegyekkel, jellegzetességekkel bírnak, illetve különböző felkészültséget követelnek meg. Írásunkban őt, a politikával és a politikatudománnyal egyaránt eltérő viszonyban álló szerepet, illetve szereplőt különböztetünk meg: az alaptípusokat elsősorban azzal a céllal választjuk el egymástól, hogy világossá váljon a szerepek különbözősége. A politikatudós, a politikai elemző, a politikai tanácsadó, a publicista és a politikus portréjának megrajzolásakor konkrét példákat is említve rögzítjük a legfontosabb tipikus szerepeket, valamint kilenc szempont mentén elemezzük az egyes típusokat.

KULCSSZAVAK ■ politikatudomány ■ politológusszerepek ■ kompetencia ■ fogalmi rendszer

Politikatudományi kutatással és oktatással is foglalkozók körében gyakran felmerül a tudományterület, a politikatudományi oktatás és a politológus szakma, vagy helyesebben szakmák hazai helyzetének értékelése. Az 1990-es években a diszciplína elismertetése, presztízse, az akadémiai tudományokhoz és a politikai közélethez való viszonya elsősorban a szűkebb szakma belügye volt. Mára, amikor az egyetemi politikatudományi oktatás immár egy évtizedes múltra tekint vissza, a helyzet megváltozott. A politikában, a közéletben, a médiában és a munkaerőpiacon tömegével jelentek meg a felsőfokú végzettséget szerzett „politológusok”.¹ Míg az 1990-es évek elején még a közvélemény alig tudta megkülönböztetni a politológust a politikustól, mára a politológusszerepek

sokasága alakult ki. A politológia egy elismert és egyre jobban differenciálódó szakmává vált.

Az alábbi írás az elemzés műfajába tartozik. Célunk a fogalmi helyzet tisztázása, a politikával kapcsolatos különböző szerepek és azon belül a politológusvégzettséghez kisebb vagy nagyobb mértékben tipikusan kötődő szakmák megkülönböztetése, meghatározása, az egyes szakmák, illetve szerepek sajátosságainak megragadása és egymáshoz való viszonyuk elemzése. Ezzel két gyakorlati célhoz is szeretnénk hozzájárulni. Egyrészt a politológusok között immár másfél évtizedes, a politológusok szerepéről folyó – hol látens, hol nyíltan megjelenő – vita lezárásához, vagy legalábbis tárgyyszerűbb keretek közé szorításához (a vitáról lásd Csizmadia, 2008). Úgy érezzük, hogy a szerepek differenciálódása nyomán és az ezt megragadó, írásunkban kifejtett empirikus-analitikus tipológia segítségével ez lehetséges. Másrészt, mint az egyetemi politikatudományi képzés iránt elkötelezett oktatók úgy véljük, hogy ez a tipológia segítségül szolgálhat a politológushallgatók jobb eligazodásához abban, hogy az általuk szerzett képzettség milyen nagyobb szakmai területeken hasznosítható közvetlenül.

Előre jelezzük, hogy az írásban az egyértelműség, a világos beszéd érdekében személyes példákat is bemutatunk. Ezzel nem önkényesen „osztályozni” kívánjuk kollégáinkat, hanem példáik segítségével illusztrálni szeretnénk bizonyos típusokat és jelenségeket. Saját magunkat természetesen nem kívántuk „elemezni”, ennek ellenére fontosnak tartjuk jelezni, hogy mi magunk is több szerepben jelentünk és jelenünk meg, miközben – a dolgozat kategóriáit alkalmazva – Körösényi András elsősorban politikatudós, Tóth Csabát politikai tanácsadónak, Török Gábort pedig politikai elemzőnek tekintjük.

A POLITOLÓGUS FOGALMA

A politológusszerepek áttekintéséhez először érdemes pontosabban meghatározni, kit is tekintünk jelen tanulmány szempontjából politológusnak. A kérdés azért fontos, mert a közvéleményben, de még szakmai körökben sem alakult ki következetes és letisztult fogalomhasználat. A fogalmi zavar oka sokféle, amelyek közül hármat emelünk ki. Az egyik, hogy a politikatudomány hazai „megalapítói” a tudományág iránt érdeklődő, de más, közeli tudományterületeken szerzett eredeti képzettséggel rendelkező szakemberek voltak: jogászok, közgazdászok, történészek, filozófusok és szociológusok.² Egy másik, hogy a sajtóban és elektronikus médiában a politikáról nyilatkozó kommentátori és publicista szerepben megjelenő értelmiségiek is mindmáig gyakran politológusként jelennek meg, és/vagy a közvélemény politológusnak tekinti őket. A harmadik, hogy az elmúlt években kibontakozó politikai elemző és tanácsadó „ipar” alapítói és reprezentánsai is gyakran más területekről érkeztek.³ Ami

ezekben közös, hogy gyakran eltér a felsőfokú végzettség és a ténylegesen végzett tevékenység – ez a fogalomzavar egyik forrása. További oka lehet az, hogy a politológust tevékenysége alapján próbálták meghatározni. Márpedig ez a differenciálódó szerepek és tevékenységek mellett egyre kevésbé lehetett sikeres, és csak zűrzavaros fogalomhasználathoz vezetett.

A fogalmi helyzet felfogásunk szerint a következőképpen tisztázható. A politológus kifejezés megítélésünk szerint alkalmazható mindenkire, aki ilyen típusú (bármilyen fokú) *végzettséggel* rendelkezik, függetlenül attól, milyen konkrét tevékenységet űz. Ezzel együtt az egyes, a nyilvánosság előtt megszólaló politológusokról többet tudunk meg, ha nem a végzettségük, hanem a konkrét, tevékenységüket leíró fogalommal – politikatudós, politikai elemző, tanácsadó stb. – jelöljük őket. Elkülönítjük tehát a tevékenységet a végzettségtől. A politológusképzettséggel rendelkezők leggyakoribb tevékenységi területeit e foglalkozások, tevékenységi körök, szerepek alapján tartjuk elhatárolandónak. Ezek szaporodó száma és differenciálódó jellege, valamint az ugyanazon tevékenységet más (pl. bölcsész, szociológus vagy kommunikációs szakos) szakmai-képzettségi háttérrel végzők jelenléte miatt a politológus fogalmát e szerepekre nem tartjuk használhatónak.

A politológus fogalmát ezért kiterjesztően javasoljuk használni mindenkire, akinek politológusi „papírja” van. A politológus mára ugyanis – a tömeges egyetemi szintű képzés eredményeként – éppúgy felsőfokú végzettséget jelentő fogalommá vált, mint például az orvos, a közgazdász vagy jogász. Miként a főkönyvelő, a gazdasági igazgató, a munkagazdaságtan professzor és az akadémiai kutató egyaránt közgazdász végzettséggel rendelkezik, mára ehhez hasonlóan több olyan foglalkozási-szakmai csoport, illetve szerep alakult ki, ahol megjelentek, vagy akár meghatározó szerepet töltenek be a politológus-végzettséggel rendelkezők.

Ez a logika érvényesül a legtöbb, társadalomtudománnyal kapcsolatos fogalom használatára esetén. Közgazdász az, aki elvégzett egy ilyen diplomát nyújtó képzést – függetlenül attól, hogy később bankárként, gazdasági elemzőként, köztisztviselőként vagy éppen teljesen más területen dolgozik. Ugyanakkor, „hivatalos” megszólalásukkor a közgazdászok rendszerint bankárnak, gazdasági elemzőnek vagy éppen brókernek definiálják magukat. Hasonló a helyzet az egyaránt jogi végzettséggel rendelkező ügyvéd – ügyész – bírósági stb. kategóriákkal. A politológust tehát szakmai képzettséget, végzettséget jelölő fogalomnak tekintjük: nem foglalkozási, hanem végzettségi kategóriának javasoljuk megtartani.

Ez a fogalom összhangban van a köznyelvi logikával. Néhány példával: Kóka János orvosvégzettségét nem veszítette el, amikor gazdasági miniszter lett, és nem is lett ettől közgazdász – ő továbbra is orvos maradt végzettsége szerint –, aki a foglalkozása szerint politikus. Szabó Máté ombudsmanná válása előtt és után is politológus volt – ám előtte foglalkozása elsődlegesen politikatudós,

utána ombudsman, azaz politikai szereplő lett. E fogalomrendszer megengedi, hogy valaki anélkül végezzen politikával kapcsolatos, gyakran politológusok által végzett tevékenységeket, hogy maga politológus lenne. Például, Somogyi Zoltán és Szabados Krisztián, a Political Capital vezetői politikai elemzővé és tanácsadóvá váltak anélkül, hogy politológusvégzettséggel rendelkeztek volna. Megfordítva: a politológusvégzettség sem teszi szükségsszerűvé, hogy valaki politikatudományi vagy akár csak a politikával kapcsolatos tevékenységet, pályát vállaljon. A legtöbb politológus azonban ezt teszi.

Azt állítjuk tehát, hogy a politológusvégzettség (legyen az alap-, mester- vagy doktori képzésben megszerzett) különböző szerepek betöltésére is alkalmassá tehet, ám ezek a tevékenységtípusok egészen más karakterjegyekkel, jellegzetességekkel bírnak, illetve különböző felkészültséget követelnek meg. A politológusképzettséggel rendelkezők leggyakoribb tevékenységi területeit a tevékenységi körök, szerepek alapján tartjuk elhatárolandónak. A különböző politológusszerepek, szakmák eltérő viszonyban vannak egyrészt a gyakorlati politikával, politikai cselekvéssel, másrészt a képzés, a politológusvégzettség diszciplináris alapját adó politikatudománnyal – ez lesz az írásunkban vázolt tipológia egyik fontos kritériuma. A fő célunk, hogy meghatározzuk azon szakmák, szerepek és foglalkozások megkülönböztető sajátosságait, amelyek körében a politológusok tipikusan előfordulnak. A konkrét tevékenységeket, vagy szerepeket azonban igen sok elem megkülönbözteti egymástól, amelyek alapján különböző szereptípusok alakultak ki – erről szól a továbbiakban ez a tanulmány.

ÖT POLITIKÁVAL KAPCSOLATOS SZEREPTÍPUS

A politikával foglalkozó legfontosabb szerepeknek az 1990-es években bekövetkezett differenciálódása lényegében nem ment túl azon a hármas műfaj-, illetve szereptipológián, amit Concha Győző alkalmazott egy évszázaddal korábban a *Politika* című (1907) klasszikus művében. Concha megkülönböztette egymástól egyrészt az „állam tudományát” (*politikatudomány*), másrészt a „publicisztikát”, harmadrészt pedig az „országglás művészetét” (*politika*). Míg az első az általános törvényszerűségeket keresi, azaz tudomány, az utóbbi a „nemzeteknek és országgló férfiaknak akarattirányzó alkotásaiból áll”, azaz a gyakorlati politikai tevékenységet jelenti. Az első a tudás után vágyó, az utóbbi a cselekvő ember világába esik, írta Concha (1907: V). A publicisztika ezzel szemben „...nem egyéb mint az országgló művészetnek nem cselekvő, hanem irodalmi üzése, akár az országglás tényeinek bírálata, akár új tervek készítése alakjában”. A publicisztika „...célja által azonban, mely a tudáson túlmenő valami újnak létesítése vagy a meglévőnek védelme, nem a tudós, hanem az

országgló hivatásához áll közelebb, nem a tudomány, hanem a művészet köréhez tartozik” (Concha, 1907: V–VII).

Concha Győző a politikatudóst, a publicistát és a politikust megkülönböztető tipológiája ma is megvilágító erejű, ezért számunkra is hasznos kiindulópontot kínál. A politikával kapcsolatos szerepeknek az 1990-es évek végétől bekövetkezett fokozatos differenciálódása nyomán Concha egy évszázaddal ezelőtt megalkotott hármastipológiáját két további szereppel, szakmával egészítjük ki. Ennek egyik alapja az a fejlemény, hogy a politikusok mellett az 1990-es években a magyar politikában (például a miniszteri kabinetekben) is megjelentek és egyre nagyobb szerepet játszanak a *politikai tanácsadók*. A másik, hogy megjelent a *politikai elemzés* mind a publicisztikától, mind pedig a politikatudománytól jól elkülönülő műfaja, mint önálló szakma.

Írásunkban így öt, a politikával és a politikatudománnyal egyaránt eltérő viszonyban álló szerepet, illetve szereplőt különböztetünk meg: az alaptípusokat elsősorban azzal a céllal választjuk el egymástól, hogy világossá váljon a szerepek különbözősége. A tipológiába a politikus figuráját azért vontuk be, hogy ezzel a politológusszerepeknek, -szakmáknak a politikához való viszonya, illetve attól való különbsége világosabbá váljon. Mindez nem jelenti azt, hogy minden esetben élesen elválaszthatók lennének az egyes típusok, annál is inkább, mert – mint később látni fogjuk – párhuzamos szerepekre és határátlépésekre is számos példa hozható. Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy ideáltípusként alkalmasak arra, hogy az 1. táblázatba foglalt szempontok alapján külön tárgyaljuk őket. A politikatudós, a politikai elemző, a politikai tanácsadó, a publicista, a politikus portréjának megrajzolásakor a következőkben konkrét példákat is említve rögzítjük a legfontosabb tipikus szerepeket, valamint kilenc szempont mentén elemezzük az egyes típusokat (1. táblázat).

Alapvető cél alatt azt a motivációt értjük, amely az adott szereplőt mozgatja. Ez a cél a tárgyalt típusok esetében a politikai megismeréstől a politika befolyásolásáig, a konkrét politikai cselekvésig terjedhet. Míg a tudós és az elemző számára a politika elsősorban egy felfedezésre, megismerésre váró terület, a másik három szereplő – különböző mértékben – inkább a politika alakításában érdekelt.

A *politikai elkötelezettség* kérdése nem arra vonatkozik, hogy vajon az adott szereplő politikához való viszonya a semlegesség versus elkötelezettség spektrumában hol helyezkedik el, hanem azt vizsgálja, hogy az adott tevékenység-típus esetén mennyire releváns a szereplő elkötelezettsége. Míg a tudósok és az elemzők esetén – akik feltehetően maguk is választanak politikai értékek és pártok között – ez az elkötelezettség irreleváns, és a szerep csak azt követeli meg, hogy az adott személy ne rendelje a tudományos vagy a szakmai szempontokat a politikai érdekei alá, a politikusnál, a publicistánál és gyakran a tanácsadónál is az értékválasztás az egyik legfontosabb magyarázó szempont.

1. táblázat. Az öt szerep

főbb szerepek	politikatudós	politikai elemző	politikai tanácsadó	publicista	politikus
<i>tipikus szerepek</i>	kutató, egyetemi oktató	politikai elemző, szakpolitikai elemző, közvélemény-kutató	politikai tanácsadó, politikai szakértő, politikai munkatárs, stratégia, beszédirő	értelmiségi guru, publicista, közíró, ideológus	pártpolitikus, képviselő, kormánytag, szakpolitikus, diplomata, egyéb politikai szereplő
<i>alapvető célja</i>	politika megismerése, politikai tudás bővítése	politika megismerése és (részben nyilvános) magyarázata	a politikai cselekvés befolyásolása, politikus/párt segítése, értékrend erősítése	a politikai cselekvés befolyásolása, közvéleményformálás	politikai cselekvés, szavazatmaximalizálás, politikai célok elérése
<i>politikai elkötelezettség</i>	irreleváns	irreleváns	általában releváns, de lehet irreleváns is	releváns	releváns
<i>politológus képzettség</i>	elengedhetetlen	általános	gyakori	ritka	kivételes
<i>tudás jellege</i>	tudományos (empirikus és/ vagy elméleti)	szakmai (alkalmazott tudomány)	szakmai (alkalmazott tudomány)	retorikai (meggyőzés)	gyakorlati (cselekvés)
<i>viszonya a szerephez</i>	hivatásos	hivatásos	hivatásos	általában „laikus”	hivatásos
<i>fő aréna</i>	tudományos konferencia, akadémia, egyetem	elemző/kutató intézet, piac, média	pártiroda, kabinet, tanácsadó testület, programíró csapat, pártalapítvány, párthoz kötődő think-tank	média, nyilvánosság	parlament, önkormányzat, párt, döntéshozatali helyszínek
<i>termék</i>	tanulmány, könyv	elemzés, közvélemény-kutatás, alkalmazott kutatási eredmény	háttéranyag, beszédtervezet, tanács, stratégia, programelem, politikai célokat szolgáló tanulmány	publicisztika, esszé, kiáltvány, interjú	politikai beszéd, javaslat, döntéshozatal
<i>siker kritériuma</i>	tudományos elismerés	megrendelés, ismertség	a politikus/párt által megszerzett szavazat és pozíció	befolyás	politikai pozíció

A már tárgyalt *politológus képzettség* arra kérdez rá, hogy vajon az adott szerep igényel-e politikatudományi tanulmányokat. Míg a tudósok számára ez elengedhetetlen, az elemzőknél is szinte általános és még a tanácsadóknál is gyakori, a másik két esetben ritka vagy egyenesen kivételes.

A *tudás jellege* azt mutatja meg, hogy az egyes szereplők a munkájuk során milyen kompetenciákat alkalmaznak, azaz miben kell felkészültnek lenniük. Itt ismét csak jelentős különbségeket találunk: a tudósok empirikus vagy elméleti jellegű rendszerezett, tudományos ismeretekkel rendelkeznek, az elemzők és tanácsadók a politikatudomány alkalmazott változatát művelve elsősorban speciális szakmai tudással bírnak, a publicistáknál a meggyőzésre, a politikusoknál pedig a cselekvésre irányuló tudás a meghatározó. Különösen fontos e tekintetben annak rögzítése, hogy mind a politikai elemzők, mind a politikai tanácsadók magukat elsősorban szakembereknek definiálják, míg a publicisták értelmiségi öndefinícióval rendelkeznek. A politikával kapcsolatos értelmiségi vagy szakmai hozzáállás az egyik legfontosabb különbség a szerepeket illetően.

A *szerephez való viszony* a munkavégzés hivatásos vagy laikus jellegére utal. Az általában „laikus”, azaz más kereső tevékenység mellett a nyilvánosságban írásokkal és megszólalásokkal jelentkező publicistákon kívül a többi típus döntően hivatásos kapcsolatot igényel a szereplő és a szerep között.

A *fő aréna* azt jelzi, hogy döntően hol található meg az egyes szerepekben megjelenőket. Ez a hely a pártpolitikai helyszínektől kezdve a médián át az egyetemi oktatótermekig változatos formákat ölthet, és kiválóan jellemzi az egyes típusokat.

Az előállított *termék* az egyik legjellemzőbb meghatározója a szerepeknek. A tudósok a tudományos standardoknak megfelelő könyveket és tanulmányokat írnak, az elemzők döntően aktuálpolitikai elemzéseket és alkalmazott kutatási eredményeket tesznek közzé, a tanácsadók változatos módon segíthetik a politikus(ok) céljait, a publicisták saját gondolataikat viszik a nyilvánosság elé, a politikusok pedig politikai termékeket (beszéd, döntés) állítanak elő.

A *siker kritériuma* – amely a tárgyalt célokkal szoros összefüggésben áll – ismét csak élesen elválasztja egymástól a politikai célokat szolgáló szereplőket az elemzőktől és a tudósoktól. Míg a tudósok számára a mérce a hazai és nemzetközi tudományos közösség elismerése, az elemzőknél ugyanezt a nyilvánosság és a piac garantálhatja. A másik három szerepnél az értékelési szempont a politikai sikerrel áll összefüggésben: a politikust saját pozíciója, a tanácsadót a támogatott politikai szereplő eredménye minősíti, míg a publicista leginkább a befolyásának erejével, illetve az ismertséggel méretődik meg.

A POLITIKATUDÓS

Concha Győzővel egyetértve azt mondhatjuk, hogy noha a tudós, a publicista és a politikus – továbbá a tanácsadó és az elemző – egyaránt politikával foglalkozik, mégis különböző szakmákat és műfajokat űz. A politikatudós az akadémiai tudomány embere. A tudományos munkát elsősorban az különbözteti meg a véleményt közlő politikai írásoktól (pl. publicisztikától), hogy bizonyítható vagy cáfolható állításokat közöl, míg a publicisztika nem. Az utóbbi véleményt közöl, és meggyőzni akar: nem bizonyítással, hanem a retorikából ismert eszközökkel, például rokonszenv felkeltésével, érzelmi azonosulás elérésével, a vitapartnerrel szembeni ellenszenv keltésével stb. Jól elkülöníthető műfajokról, illetve tevékenységtípusokról van tehát szó. Nézzük, melyek a politikatudóst leginkább meghatározó jellemzők.

A politikatudósok tipikusan egyetemi oktatók és akadémiai (kutatóintézeti) kutatók közül kerülnek ki.⁴ Ma már ritka a magántudós, aki a tudományos és felsőoktatási intézményeken kívül működik. A tudományos munka – eltérően például a publicistától vagy esetenként a politikusétól (pl. ide tartozhat a „mozgalmár” politikus, civil szervezeti vezető) – hivatásos, foglalkozásszerűen űzött tevékenység. A tudomány művelése „teljes embert kíván”, rendszeres tevékenységet. Az egyetemi és akadémiai világ tudós szereplőjének a fő megjelenési arénája nem a sajtó és a tv-stúdió, hanem a tudományos konferenciák és szakmai műhelyek világa. A tudományos produktumok közönségét tipikusan a szűkebb szakterület specialistái alkotják.

A tudományos kutatások eredményeit szerzőik elsősorban szakfolyóiratokban, illetve szakkönyvekben teszik közzé. Ezek olvasóit nem a laikus nagyközönség, hanem egy szűkebb szakmai közönség alkotja. A rangos és referált szakfolyóiratban történő publikálási szándék azt jelenti, hogy a szerző munkáját a szakmai közösség által működtetett tudományos értékelési és elismerési rendszer elé bocsátja megmérettetésre, „auditálásra”. Egy-egy munka ilyen fórumon – tipikusan referált folyóiratban, esetleg rangos könyvkiadónál⁵ – történő publikálása jelzi a kutatási eredményeknek a tudományos közösség révén történő elismerését.

Mindez összhangban van azzal, hogy a politikatudósi tevékenység célja nem a politikai folyamatok alakítása vagy a közvélemény befolyásolása, mint a politikusoké, politikai tanácsadóké, illetve a publicistáké. A cél általánosan fogalmazva a politika világának jobb megismerése, konkrétan új tudományos eredmények elérése.

A tudományos tevékenység sikerének kritériumát mindezeknek megfelelően a tudományos, illetve szakmai elismerés adja. Az elismerésnek olyan indikátorait ismerjük, mint a publikációk tudományos rangja (rangos kiadónál, illetve

rangos folyóiratban) és szakmai hatása (idézettség, impakt faktor), szakmai díjak, illetve kitüntetések. A hazai politikatudományban a Magyar Politikatudományi Társaság Bibó István- illetve Kolnai Aurél-díja jelenti a szakmai közélet elismerését.⁶

Míg a politikai elemzések időhorizontja rövid, általában konkrét és aktuális politikai kérdésekhez kapcsolódnak, ezért „itt és most” lehetnek érvényesek, és a laikusok számára is érthető nyelven szólnak, és közvetlen gyakorlati érvényességük lehet, addig a politikatudományi munkák többnyire közvetlen aktualitással nem bíró, a laikusok számára obszurus kérdésekkel foglalkoznak, szakmai nyelven és módszertani alapossággal készülnek. Az elemzések minden – politikailag tájékozottabb – olvasó számára érthetőek, a tudományos munkák értékét vagy jelentőségét többnyire csak a szűk szakmabeliek tudják értékelni. A tudományos munka többnyire öncélú, „önmagába forduló”, közvetlen gyakorlati következményekkel nem vagy csak kivételesen jár. Tipikusan politikatudósok tekintjük például Enyedi Zsoltot, Ilonszki Gabriellát, Tóka Gábort, akik a hazai és nemzetközi tudományos életben is elismert helyet vívtak ki munkásságukkal.

A POLITIKAI ELEMZŐ

A politikai elemzők esetén két elhatárolást is tennünk kell: egyrészt meg kell különböztetnünk az elemzőket a politikai szereplőktől, másrészt el kell határolnunk tevékenységüket a politikatudósokétól. Míg a politikusok, a publicisták és a tanácsadók alapvetően politikai célokat szolgálnak, és a politika befolyásolására, politikai pozíciók megszerzésére vagy mások pozícióinak javítására törekednek, az elemzőknél – a politikatudósokkal együtt – ilyen szempontok nem játszhatnak szerepet munkájuk során, hiszen nem a politika megváltoztatása, hanem a politika megismerése és megértése (Tóth–Török, 2002: 5) miatt űzik mesterségüket.

Mindez nem jelenti azt, hogy ne készülhetne normatív elemeket is tartalmazó elemzés – ahogy normatív politikatudomány is létezik –, hiszen az értékmentesség problematikája az elemző számára is válaszra váró kérdés. Ezek alapján egyaránt beszélhetünk tudatosan értékmentes, kényszerűen értékmentes,⁷ pozitív jogi vagy természetjogi paradigma keretein belül dolgozó, illetve valamilyen más érték mellett elkötelezett „igazságkereső” elemzőről. A pártpolitikai elkötelezettségnek azonban az elemző munkája szempontjából irrelevánsnak kell lennie – éppen ez az egyik olyan lényeges pont, ahol az elemző megkülönböztethetővé válik a tanácsadótól. Az elemzés minősége ugyanis nem a szerzője politikai beállítottságától, hanem az írás módszertani megalapozottságától, szakmai, alkalmazott tudományi jellegétől és a benne lévő értelmező-magyarázó gondolatok erejétől függ.

A politikai elemzés (Csizmadia, 2008; Török, 2006), amely Csizmadia Ervin megfogalmazása szerint „leszármazási viszonyban” áll a politikatudománnyal, általában piaci megrendelésre valamely elemző-kutató intézetben végzett tevékenységet jelent. A szintén ebbe a körbe tartozó (nem kizárólag egyes pártoknak dolgozó) közvélemény-kutató intézeteknél a politikai szociológiai és statisztikai tudás mellett sem hiányozhatnak az alkalmazott politikatudományi ismeretek. A piaci orientáció azonban nem jelenti azt, hogy az elemzők ne használhatnának tudományos standardokat, sőt, a jó politikai elemző szinte minden munkája során támaszkodik a politikatudomány tudáskészletére, szakmai alapjaira. A piaci-üzleti profil és a nyilvánosságban való gyakori megjelenés mellett az elemzés során használt módszerek, az elemző szemlélete, szerepfelfogása és az aktuálpolitikai témák erőteljesebb megjelenése választják el az elemzőket a politikatudósoktól. Ez a távolság azonban korántsem abszolút.

Nem véletlen, hogy a legtöbb ismert elemző – miközben egy értékelés szerint már találunk úgynevezett „üzletember-elemzőket” is (Csizmadia, 2008: 156) – egyetemi-akadémiai pályákon is jegyzett: a politikai elemzőként ténykedő G. Fodor Gábor (Századvég), Csizmadia Ervin (Méltányosság), Lakner Zoltán (Vision Consulting), vagy a közvélemény-kutató Karácsony Gergely (Medián) egyaránt ír tudományos közleményeket, illetve tanít különböző politikatudományi egyetemi képzésekben.

A politikai és szakpolitikai elemzők, közvélemény-kutatók számára a siker elsődleges kritériuma munkájuk során nem a tudományos elismerés, hanem az elemzések és alkalmazott kutatási eredmények értékesítéséből származó bevétel, valamint – részben ezzel összefüggésben – a nyilvánosság érdeklődése és elismerése. A publicisták számára fő arénát jelentő médiára az elemzőknek elsősorban azért van szükségük, hogy tevékenységüket széles körben ismertté tegyék, felhívják magukra és elemzéseikre a figyelmet. Látnunk kell, hogy a tipológiánknak megfelelő elemző műhelyek éppen ezen a ponton válnak el legelősebben a pártok és egyéb politikai szereplők megbízásából tevékenykedő alapítványoktól és háttérintézményektől: míg az elemzők számára a média döntően a tevékenységük reklámozása miatt fontos, a politikai célokat szolgáló és/vagy politikai szándékok mellett elkötelezett szereplőknek a média a közvélemény-formálás, a befolyásolás egyik legfontosabb arénája. Éppen ezért azokat a közvéleményben gyakran elemzőként megjelenő szereplőket, akik elsősorban egy-egy párt, politikus vagy politikai cél érdekében lépnek a nyilvánosság elé, inkább a publicisták vagy a tanácsadók közé soroljuk (függetlenül attól, hogy az utóbbiak aktuálisan és közvetlenül tanácsadói viszonyban állnak-e).

A POLITIKAI TANÁCSADÓ

Politikai tanácsadónak nevezzük e munkában összefoglalóan azokat, akik tevékenységük során a politikai folyamatokat a „háttérből” igyekeznek befolyásolni. Ez az elhatárolás két dolgot jelent. Egyrészt, e szerep betöltőinek célja a politika befolyásolása – ebben térnek el az elemzőktől és a politikatudósoktól. Míg az elemzők megismerni kívánják a politikát, a tanácsadók befolyásolják azt. Természetesen az elemzők írásai is alkalmassá tehetők politikai befolyásolásra, ahogyan a tanácsadók számára is fontos az ismeretek szerzése – céljuk azonban eltér. A másik lényeges elem, hogy mindezt a háttérből teszik: jellemzően a nyilvánosságtól elzárva, csak a politikusokkal érintkezve.

A politikai befolyásolás nem feltétlenül jelent pártpolitikai befolyásolást – bár célja legtöbbször ez. Ide soroltuk azokat a szereplőket is, akik tágabban egy értékrendet vagy jól azonosítható – s egyik vagy másik párt által felvállalt – szakpolitikai célt elősegítő nyilvános tevékenységet végeznek.

A politikai tanácsadók klasszikus típusa a közvetlen politikai megrendelésre dolgozó szereplő, aki egy adott politikus vagy politikai párt sikerén dolgozik. E szerep betöltői nagyon különbözőek lehetnek: stábtagnak, akik főállásban, hivatásosan segítenek egy pártnak, vagy „külsős” tanácsadók, akik eseti ötletekkel segítenek egy adott politikai erőnek. A tanácsadás elemzésekre, szövegek írására, szakpolitikai ötletekre vagy komplett kampányokra is vonatkozhat. E tanácsadók pártoknak, vagy állami szereplőknek dolgozhatnak: tipikusan minisztériumi vagy pártkabinetekben, sajtó- és kommunikációs osztályokon találhatóak. Külsős szerepükben viszont elemző cégeket képviselhetnek. A tanácsadók másik típusát a pártokhoz vagy politikai irányokhoz kötődő háttérintézményekben, pártalapítványokban vagy *think-tank*ekben dolgozók alkotják. Ők nem annyira a közvetlen, napi politikai események befolyásolását tekintik céljuknak, hanem egy adott politikai párt vagy politikai oldal közpolitikai és nyilvánosság előtti támogatását.

A politológus-szaktudás ezeken a területeken alkalmazott politikatudományi ismereteket jelent. Mint látni fogjuk, a publicista és a politikus esetén a politikatudományi szaktudásnak nincs különösebb relevanciája – a tanácsadók esetén viszont kifejezetten hasznosnak bizonyulhat a politikai ismeret. Ezért sem véletlen, hogy politológus az MSZP 2006-os kampányigazgatója (Szigetvári Viktor), vagy az SZDSZ 2006-os kampányának stratégiai irányítója (Tóth Csaba), ahogyan a Fidesznel is találunk politológusokat például a frakcióvezető kabinetfőnökének személyében (Lánczi Tamás). Politológus vezető Súlyom László köztársasági elnök stratégiai főosztályát is (Kumin Ferenc), ahogyan az MDF pártalapítványánál is több politológus dolgozik (Kiszelly Zoltán). A Miniszterelnöki Hivatalban, illetve a pártfrakciókban is sokan használják politológus végzettségüket. Hasonlóképpen, a jelek szerint a háttérintézmények

esetén is jól hasznosíthatóak a politológus ismeretek: az MSZP-közeli Demos Alapítványnál éppen úgy dolgoznak politológusok (Magyar Kornélia), ahogy a Fidesz-közeli Nézőpont Intézet kutatásvezetője (Mráz Ágoston Sámuel) is ilyen végzettséggel rendelkezik. A külsős tanácsadókat tekintve is látható,⁸ hogy számos állami intézményt támogatnak munkájukkal politológusok.

A tanácsadóként dolgozó politológusok többsége nem szakpolitikai, hanem kifejezetten *politics* típusú feladattal rendelkezik; viszonylag ritka, hogy politológusok szakterületeken adjanak tanácsokat. Az általános *politics* típusú tanácsadói tevékenység tapasztalataink szerint valamiféle általános „érzéklet” jelent a politika logikája iránt. A politikai logika elsajátítása, valamint a főként a magyar politikai rendszerrel kapcsolatos ismeretek kvalifikálnak valakit politikai tanácsadóvá, bár az e szerepben elhelyezkedők gyakran csak igen közvetetten használják ezen ismereteiket.

A PUBLICISTA

A publicisztika Concha idézett tipológiájában az „országgló művészet”, azaz a politika mesterségének nem cselekvő, hanem „irodalmi üzése, akár az országglás tényeinek bírálata, akár új tervek készítése alakjában”. A publicisztika tehát véleményműfaj, célja a tudománnyal és az elemzéssel szemben nem a megismerés, hanem a *meggyőzés* valamiről valami ellen. E két műfajjal szemben, de a politikai tanácsadáshoz hasonlóan a publicisztika a politikai *cselekvés befolyásolását* célozza.

Emellett azonban több szempontból különbözik a politikai tanácsadástól. Elsősorban abban, hogy a bizalmas természetű politikai tanácsadással szemben *nyilvános tevékenység*. A publicisztika ugyanis szemben a politikai tanácsadással nem a megbízó, valamely konkrét politikai cselekvő (politikus, állami tisztségviselő stb.) érdekeit, cselekvési alternatíváinak és azok eszközeinek, esélyeinek és kockázatainak a feltárását, hanem a közvélemény meggyőzését szolgálja. A publicisztika megjelenési terepe a sajtó, hagyományosan az írott sajtó, majd az elektronikus média (rádió, tévé, internetes portálok).

Ezzel függenek össze műfaji sajátosságai is. Míg az elemzés és a tanácsadás egyaránt tárgyyszerű, az adott kérdést tárgyi szempontból minél pontosabban körüljáró, empirikus-deszkriptív értelemben is bemutató tevékenység, illetve műfaj, amely a cselekvési lehetőségeket és várható forgatókönyveket racionálisan számba veszi, addig a publicista mindezekkel kevésbé vagy alig törődik. A publicista véleményt közöl, és meggyőzni akar. A bizonyítás és józan mérlegelés helyett gyakran inkább retorikai eszközökkel él, mint például rokonszenv felkeltése, érzelmi azonosulás elérése, vagy a vitapartnerrel szembeni ellenszenv keltése. A tradicionális napi- és hetilapok külön, a híranyagtól elkülönített véle-

ményrovattal rendelkeznek a publicisztikai írások számára. Minél hatásosabb, minél többen olvassák, annál sikeresebb a publicista.

Tipológiánk figurái közül a publicista áll a legközelebb a politikushoz. Őt is elsősorban a *politikai elkötelezettség* mozgatja. Persze a politikusok között is vannak olyanok, akik a publicistákhoz hasonló politikai írásokban próbálják meggyőzni a közvéleményt.⁹ Ilyenkor a politikust is az vezérli, mint a publicistát, azaz a közvélemény-formálás szándéka.

Míg a tudós, az elemző, a tanácsadó és a politikus is tipikusan hivatásos, azaz foglalkozásszerűen űzi tevékenységét, addig a *publicista* nem. A publicisztika tipikusan „laikus”, nem hivatásszerűen vagy foglalkozásszerűen űzött tevékenység. A publicisták önkéntes közéleti emberek, vagy „politikai munkások”, akik rendelkeznek valamilyen – többnyire értelmiségi – foglalkozással, egzisztenciával. Belső meggyőződésük, politikai elkötelezettségük, a „hatni akarás” és persze mindezek mellett egyfajta exhibicionizmus adja e tevékenység fő motivációt. A publicisták többnyire az ideológiatermelő, közvélemény-formáló bölcsező és társadalomtudományi értelmiségből kerül ki.

Ma a legismertebb, s a műfajt szinte hivatásszerűen űző politikai publicista megítélésünk szerint talán Bayer Zsolt, Debreczeni József és Tamás Gáspár Miklós. A politikai publicisztika, szemben a tudóssal és az elemzővel, nem igényel semmilyen politológusi képzettséget – az előbbieket egyike sem politológus. Ugyanakkor vannak politikai véleményüket rendszeresen megjelentető „politológus publicisták”, mint például Ágh Attila, Galló Béla, Kéri László, Lengyel László vagy Fricz Tamás.

A POLITIKUS

A politikusi szerep az itt tárgyaltak között a politikatudósi teljes ellentéte: tevékenységében a politikatudomány szempontjai és logikája irrelevánsnak minősül, s a siker egyetlen kritériuma politikai természetű. A politikus demokráciában elsősorban a választóknak kell, hogy megfeleljen – esetében a tudományt jellemző szakmaiság, objektivitás és a normativitás hiánya kifejezetten diszfunkcionális lenne. A politikus nem kifejezetten politológusi szerep; a politikusok között a politológusvégzettség nem különösen gyakori vagy jellegzetes. Itteni tárgyalásának oka kettős: egyrészt, a politikus, mint a politikatudós analitikus ellentéte segíthet a többi szerep megértésében. Másrészt, főképp a laikus közvélemény, nehezen érti a politológiai tudás és képzettség viszonyát a politikusi szerephez.

A 'politikus' kifejezést e munkában tágan értelmezzük: beletartoznak nem csupán a pártpolitikusok – legyenek azok helyi vagy országos szintűek –, hanem mindazok, akik a tágan vett politikai folyamat közhatalmi szereplői, vagy deklaráltan politikai – illetve szakpolitikai – szerepre törő intézmények vezetői.

Ilyen értelemben nem csak a parlamenti vagy önkormányzati képviselők, de többek között az ombudsmanok, pártpolitikai delegálás alapján létrejövő kuratóriumi tagok vagy éppen az alkotmánybírák is politikusi szereplők.

A politikusi szerepben a politológusság – a politológusi végzettség – a tapasztalatok szerint nem jelent sem előnyt, sem hátrányt: éppen olyan általános társadalomtudományi végzettség, mint bármelyik másik. Az elmúlt év során számos politológus került fontos politikai szerepbe: frakcióvezető, miniszter, bizottsági elnök, ombudsman és alkotmánybíró is volt már politológus. A politológusok viszonylag gyakori politikai szerepvállalása azonban inkább a politológusok politika iránti érdeklődéséből, mintsem valamilyen speciális szaktudás felhasználásából adódik. Ezt bizonyítja az is, hogy e szerep betöltői gyakran nem politológusi kvalitásaik vagy ilyen területen szerzett tapasztalataik okán kerültek politikai szerepbe. Bihari Mihály, az Alkotmánybíróság elnöke, vagy Szabó Máté, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa nem azért nyerte el tisztségét, mert politológusok – egyéb korábbi tevékenységük és szerepük, továbbá e funkciók betöltéséhez formálisan megkövetelt jogász-végzettségük biztosította ezt számukra. Ha valamilyen tendenciát mégis fel lehet fedezni a politológus-politikusok politikai szerepében, az talán az, hogy szerepfelfogásuk némileg „elemzőbb” politikustársaikénál. Ez gyakran azt jelenti, hogy e szereplők politikatudományi ismereteiket és beágyazottságukat politikai erőforrásként igyekeznek használni, a pártpolitika klasszikus vitáihoz képest szakszerűbb, gyakran mérsékeltebb arcot mutatva. Navracsics Tibort, Stumpf Istvánt vagy Bozóki Andrást a sajtó is érezhetően másképp kezelte, mint pártjuk, illetve kormányuk más tagjait. E különbség azonban analóg azzal, ahogy például a gazdaságpolitikusok is eltérnek a „szimpla” pártpolitikusoktól, ami jól jelzi, hogy e szereplők számára a politológusság valamiféle politikai előnyként felhasználható diffúz szaktudást jelent.

A fentiekben öt, a politológusi képzettséggel, illetve politikával kapcsolatos szereptípust mutattunk be és elemeztünk. Befejezésül az egyes szereptípusok különbségeit egy példa segítségével szeretnénk plasztikusabbá tenni. A 2008. márciusi népszavazással kapcsolatos lehetséges politikusi, publicisztikai, tanácsadói, elemzői és politikatudósi állításokat fogalmazzunk meg, amelyeket a 2. táblázatban közlünk. Ezekkel a fiktív állításokkal szeretnénk rávilágítani az egyes szereplők eltérő céljaira, motivációira, a politikához és a politikai cselekvéshez való viszonyára. Az egyes állítások talán rávilágítanak arra is, hogy az egyes szereplők kérdésfeltevései és az állításaik érvényessége miben különbözik egymástól.

2. táblázat. Tipikus kijelentések a 2008-as tavaszi népszavazással kapcsolatban

Politikus	<p>Ellenzéki: Ha elutasítja a vizitdíjat stb. és a kormány egészségügyi politikáját szavazzon igennel! A nép most végre kifejezheti akarátát. A kormánynak meg kell hátrálnia a népakarattal szemben!</p> <p>Kormánypárti: Aki igennel szavaz, az a reformok ellen szavaz! A józan ész azt diktálja, hogy nem szabad igennel szavazni.</p>
Publicista	<p>Ellenzéki: A kormány hiába próbálta akadályozni a népet alkotmányos jogaikban, és abban, hogy kifejezhessék akarataikat, most már, a népszavazás megrendezésével be kell látnia, hogy politikája kudarcot vallott. Az eredmény nem lehet más, mint az egészségügy szétverésének leállítása, a kormány távozása, és előre hozott választások kiírása.</p> <p>Kormánypárti: Az ellenzék becsapja a választókat, amikor azt üzeni, hogy a kormány leváltható. A bölcs döntés nem lehet más, mint az ellenzéki manipuláció helyes felismerése, és annak kikényszerítése, hogy a politika végre visszatérjen a parlamenti keretek közé.</p>
Tanácsadó	<p>Kormánypárti: kampánytechnikák kidolgozása az ellenzék győzelmének megakadályozására:</p> <ul style="list-style-type: none"> – megosztani az igen tábor, csökkenteni a részvételi hajlandóságát; – átkódolni a népszavazás kérdéseinek jelentését: pl. az ellenzék a népszavazással a reformokat kívánja aláásni; – felhívni a figyelmet, hogy az ellenzék hataloméhes vezére ilyen áron akar ismét hatalomra jutni; – bagatellizálni a népszavazás tétjét: a reformokat nem lehet megállítani; – elbizonytalanítani az igen-tábor: ha megszüntetik a vizitdíjat stb., új adókat kell bevezetni a kieső bevételek pótlására.
Elemző	<p>Nincs esélye annak, hogy a nemek kerüljenek többségbe. A fő kérdés inkább az, hogy eredményes lesz-e a népszavazás. Azaz hogy az ellenzék képes lesz-e legalább kétmillió szavazó mozgósítására az igenek mellett. Az eredményes népszavazás nyomán a kormány bukása nem várható, de az eredmény megerősítheti Orbán Viktor pozícióját és meggyengítheti Gyurcsány Ferencét az MSZP-ben.</p> <p>A népszavazási kampány alkalmas lehet arra, hogy (1) az ellenzéknek kedvező kérdések uralkodjanak a politikai napirenden; (2) mozgósítsa az ellenzék híveit és (3) az ellenzék mellé állítson sok bizonytalan szavazót.</p>
Politikatudós	<p>Néhány politikatudományi kérdés a 2008-as népszavazásról:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Milyen a választópolgárok tudása a népszavazási kérdésekről? – Miként hat a kampány (1) a részvételi hajlandóságra, illetve (2) az igenek/nemek arányára? – Az egyes kérdésekkel kapcsolatos választói preferenciák miként függnek össze a választók pártpreferenciájával, demográfiai és szociológiai jellemzőivel? <p>Korábbi népszavazásokkal összehasonlítva:</p> <ul style="list-style-type: none"> – A nagy pártok között a népszavazási kérdésekben kialakult polarizáció, illetve konszenzus miként hat a választási részvételre? <p>Hatása:</p> <ul style="list-style-type: none"> – A népszavazás eredménye miként hat a kormány politikájára?

PÁRHOZAMOS SZEREPEK, HATÁRÁTLÉPÉSEK,
ÖSSZEFÉRHETETLENSÉG, MEGTÉVESZTÉS

Összeférnek-e, összeillenek-e az egyes műfajok? Nem rontják-e egymás eredményeit? Ezek a kérdések többek között azért lehetnek relevánsak, mert, mint láttuk, a politikus vagy a publicista, a tudós vagy az elemző kérdésfeltevése, megközelítése, szemlélete és attitűdje is jelentősen különbözik. A következőkben ezeket a szerepváltásokat, párhuzamos szerepeket, határátlépéseket, időnként összeférhetetlen, megtévesztésre is alkalmas jelenségeket elemezzük.

Állításunk egyszerű: ugyanaz a személy természetesen különböző szerepeket is betölthet, ahogy erre számtalan példát találunk. Figyelembe kell azonban venni, hogy hirtelen szerepváltás, de még inkább a párhuzamos, azaz egyszerre betöltött szerepek esetleg ronthatják a szereplő hitelességét, valamint munkájának hatékonyságát, másrészt mindez csak akkor elfogadható, ha transzparens, átlátható módon történik.

Nemzetközileg is ismert és adekvát az a *szerepváltás*, amit a karrierútban a *szerepek körforgásaként* neveznek. A politikatudósból – miként a közgazdaságtan- vagy jogászprofesszorból –, de az elemzőből is válhat politikus. Ilyenkor általában fel kell adnia korábbi állását, hiszen ez már – elemzőnél különösen, politikatudósnál a témájának függvényében – összeférhetetlen lenne. Miután azonban távozik a politikai életből, visszatérhet korábbi szakmájába, taníthat egyetemen, vagy akár egy háttérintézmény (think tank) munkatársa is lehet. Az Amerikai Egyesült Államokban ez a típusú körforgás természetes, nálunk azonban a tapasztalatok azt mutatják, hogy az egykori politikai elemzőknek és politikatudósoknak meg kell küzdeniük az elfogadottságukért.

Más esetet jelent a *szerephalmozás*. Értelemszerűen vannak összeférhetőbb és összeférhetetlenebb szereppárosítások. Lehet valaki politikus és írhat időnként gyűjtő hangú publicisztikát, taníthat egyetemen és adhat tanácsot politikusoknak, dolgozhat elemzőintézetben, és közben írhat tudományos közleményeket, s a sor folytatható. Transzparencia esetén ezek a párhuzamos szerepek *adekvátak*, elfogadhatók. Gyakran előfordul, hogy egyetemi oktatói állása mellett politikai vagy állami megbízatást kap valaki. Ilyen esetekben a két szerep együttes betöltése – bár hatékonysági problémákat felvethet – nem jelent elvi-etikai problémát: Bihari Mihály az Alkotmánybíróság elnökeként vagy Szabó Máté állampolgári biztосként továbbra is megtartotta katedráját.

Érdekes jelenség, hogy vannak a közéletben elsősorban politológusként megismert szereplők, „szerepjátékos csúcstartók”, akik az összes szerepet változtatva vagy egyidejűleg töltötték be, mint például Bozóki András, Stumpf István vagy Bihari Mihály, akik az írásunkban vázolt mind az öt szerepben feltűntek már. Felfogásunk szerint az olyan szerephalmozások jelentenek elsősorban problémát, ahol a *határok elmosódnak* a szerepek között. Ilyennek számítanak

azok a diffúz politikai közszereplők, akiknél az esetek jelentős részében nem egyértelmű, hogy éppen milyen szerepben jelennek meg. A körforgás csak addig adekvát, amíg a szereplő esetében világosan elkülönülnek a határok. Ha azonban például egy volt politikus elemzőként vagy politikatudósként is gyakran politikai szerepben jelenik meg, a közvélemény számára nem transzparens a helyzet – nem világos, hogy éppen az elemző, a tanácsadó vagy a politikus szól.

Az egyes szerepek, szakmák elválása többféle ok miatt következett be. Az egyik egyszerűen a munkamegosztás kialakulása és fejlődése, az egyes szakmák professzionálissá válása. Aki tudományos kutatómunkát végez, és komoly (nemzetközi) tudományos eredményeket akar elérni, annak aligha marad sok ideje politikai tanácsadásra vagy publicisztikai tollforgatásra. De ha egy politikatudós egyetemi oktatóból válik hivatásos politikus vagy politikai szereplő (képviselő, miniszter, alkotmánybíró, ombudsman stb.), amíg ilyen funkciót visel, óhatatlanul lemarad a tudományos területen, szakirodalmi referenciái egyre „szakállasabbakká válnak.” Egy másik oka a differenciálódásnak, hogy az egyes szerepek, szakmák eltérő habitusú személyiségeket kívánnak meg. Ami a politikatudósnál és politikai elemzőnél felületesség és politikai elfogultság, az a politikusnál és publicistánál lényegre törő egyszerűsítés, illetve a politikai cselekvéshez szükséges pártosság. A meggyőzéshez szükséges pártosság, emocionális töltés ugyanakkor a tárgyilagos elemzés akadályává válik.

Mindezek a keveredések gyakran „visszaütnek” például az ún. „*publicisztikai politológia*” esetében. A politikai publicisztika, mint fentebb láthattuk, a vélemény jellegű műfaj körébe tartozik. A publicisták célja valamely eszme, politikai cél – gyakran egész egyszerűen egy párt vagy tábor mindenkori álláspontja – melletti érvelés, mozgósítás. Noha a politológus publicista írásai elvileg, szakmai képzettségük következtében „magasabb színvonalú”, vagy tárgyyszerűbb, szakmai szempontból pontosabb lehet, mivel a szakmai-tárgyi szempontok a laikus-értelmiségi publicistánál jobban megvédik az irracionális érveléstől és retorikai fogásoktól, gyakran mégis a fordítottja történik. A publicisztika műfaji logikája és politikai célja következtében sokszor az utóbbiak szorítják háttérbe a szakmaiságot, s válnak a politológus publicisták írásai ugyanolyan elfogulttá, mint „laikus” társaiké.

Noha elvileg lehetséges a politikatudomány és elemzés, illetve a publicisztika egymás mellett űzése, a politológus-publicistáknál gyakran nem szakmai háttérük hat jótékonyan publicisztikai írásaikra, hanem fordítottja történik. A publicisztika műfaji sajátosságai szivárognak be a szakmai közönségnek szánt munkákba, amelyre jó példát jelentenek Ágh Attila, Lengyel László, Kéri László vagy Fricz Tamás egyes írásai.¹⁰ Erre a politikatudósi és egyetemi környezetben közismert jelenségre igyekeztek felhívni a figyelmet a 2005-ös év politológusi citrom-díját megalapító ún. *Szürke Kardigán díj* kezdeményezői.

Az egyes szférák közti határok megsértése alól még olyan intézmények sem kivételek, mint a Magyar Tudományos Akadémia Politikatudományi Intézete.

A politikatudomány művelésére létrehozott intézet munkatársi körének tekintélyes részével a politikatudóستól eltérő elemző, tanácsadó, publicista, sőt politikus szerepekben találkozhatunk, ami kontraproduktív hatást gyakorolhat a tudományos teljesítményre. A tudományos alap kutatás feladatára létrehozott intézetben csoportosulnak a magyar közélet ismert politikai kommentátorai, publicistái (Kéri László, Fricz Tamás, Galló Béla) és politikai elemzői (Tölgyessy Péter, Csizmadia Ervin), továbbá egyes ismert politológus-szociológus aktív vagy volt politikusai (Stumpf István, Vitányi Iván) (www.mtapti.hu).

Az írásunkban kidolgozott fogalmi rend alapján talán kevésbé határsértésnek, mint inkább *műfajtévesztésnek* vagy műfaji keveredésnek tekintjük a köznyelvben „*médiapolitológusnak*” nevezett közéleti szereplőt. Itt azokról van szó, akik politológus képzettségük és szakismereteik alapján a napi politikai események kommentálására vállalkoznak. Részben a média igényei és a hazai politikai újságírás gyengesége termelte ki ezt a szerepet. A médiapolitológus valójában *politikai kommentátor* – olyan munkát végez, amit sok régi demokráciában zömmel, de nem kizárólagosan, politikai újságírók végeznek. A szakmaiságot és függetlenséget magasra értékelő hazai politikai kultúrában a politológus, mint szakember vált – pártatlannak gondolt – napi kommentátorrá, „megmondó emberré”. Véleményünk szerint a politológusok ilyen szerepe jelentős színvonal-emelkedést hozott a hazai politikai sajtóban. A politikai kommentár néhány mondatos műfajába szorítva azonban a politikai elemzésből és a „szakmaiságból” általában nem sok marad. Ebbe a műfajba szorítva a politológus „szakértő” megállapításai nem sokban különböznek a politika iránt érdeklődő, tájékozottabb laikus véleményétől, miként az Eötvös Károly Intézet elemzése is megállapította (Majtényi–Miklósi, 2005). Ebből persze az is következik, hogy a napi események médiában való pár mondatos értékelése a politikatudóست, az elemzőt vagy a publicistát egyazon kommentátor szerepbe „nivellálja”.

ÖSSZEGZÉS

Írásunk célja az volt, hogy a politológus szerepek kapcsán a hazai közéletben és gyakran az akadémiai szférában is tapasztalható fogalmi és tartalmi zavart enyhítendő tisztázzuk, mit jelent „politológusnak” lenni Magyarországon, s milyen szerepek milyen tevékenységeket jelentenek e foglalkozás kapcsán. Miközben írásunk kiindulópontja a politológusszerepekkel kapcsolatos *probléma* volt, fontosnak tartjuk rögzíteni, hogy az írásunkban bemutatott szakmai differenciálódás a hazai politikatudomány, valamint a politikával kapcsolatos hivatások emancipálódására és professzionalizálódására is utal.

Írásunkban három állítást igyekeztünk megfogalmazni. Egyrészt, rögzítettük, hogy a „politológus” kifejezést olyan gyűjtőfogalomként érdemes használni, ami valamennyi, ilyen végzettséget szerzett személyre használható.

A politológus így rokon fogalomvá válik a jogásszal vagy a közgazdással: nem konkrét tevékenységet, foglalkozást vagy szerepet jelöl, hanem egy olyan képesítést, amely ugyan valószínűsít valamilyen, a politikatudománnyal vagy a politikával kapcsolatos szerepet, de nem azonos vele.

A „politológus” generálfogalomnak tekintése szükségessé teszi – ez volt második állításunk –, hogy a konkrét szerepeket is megkülönböztessük. Írásunkban öt ilyen szerepet találtunk jellegzetesnek és bemutatásra érdemesnek: a politikatudós, a politikai elemző, a politikai tanácsadó, a publicista és a politikus szerepét. E felsorolás nem teljes körű: más, a politikával kapcsolatos szerepek is elképzelhetők, illetve leírhatóak. Ezen öt szerep valamelyike jellemzi azonban a legtöbb politológusi tevékenységet, írásunkban ezért ezek különbségeire fókuszáltunk.

A politológusi szerepekkel kapcsolatos hazai – implicit és explicit – vitákban a különböző szerepeket betöltők között gyakori volt a törekvés arra, hogy az általuk betöltött szerepet tekintsék „igazi” politológusi szerepnek, a többit pedig igyekezzenek gyakran negatív értelemben megkülönböztetni ettől. Az akadémiai politikatudomány képviselői között éppen úgy akadtak, akik a politikai elemzőket vagy tanácsadókat nem tekintették igazi politológusnak, ahogyan az inkább alkalmazotti tevékenységet betöltők között is volt olyan, aki a címke vindikálására törekedett. Ezeket a törekvéseket – éppen a jelen írás fogalmi rendje alapján – nem tekintjük igazolhatónak.

Írásunk harmadik állítása, hogy a kialakult szerepek mind lehetnek „politológus”-szerepek azáltal, hogy e fogalmat gyűjtőfogalomnak őrizzük meg. Egyik szerep sem „jobb” vagy „rosszabb” a másiknál, hiszen markánsan eltérő céljuk, logikájuk és értékelési rendszerük van. Az akadémiai politikatudomány normáit elvárni a publicisztikától éppúgy hiba, mint az akadémiai élettől idegen szempontokat – „érdekességet” vagy „tömörséget” – elvárni a politikatudomány alkotásaitól. Az eltérő értékelési rendszerek és logikák összekeverése, az adott szereptől idegen szempontok elvárása megítélésünk szerint éppúgy indokolatlan és kerülendő gyakorlat, mint a ’politológus’ minősítés kizárólagos vindikálása.

A gyakorlat azt mutatja, hogy egyazon személy több szerepet is betölthet rövid időn belül; sőt, akár folyamatosan is. Állításunk, hogy önmagában az ilyen többes szerep sem jelent feltétlenül problémát. Nem indokolt valakinek egy adott szerepben nyújtott teljesítményét az alapján megítélni – vagy elítélni – hogy egyébként az illető más szerepben is működik. Az akadémiai politikatudós teljesítményét csak akadémiai mércével érdemes megítélni: az, hogy egyébként szabadidejében adott esetben politikai tanácsokat ad, éppen úgy irreleváns, mint az lenne, ha adótanácsadó, teniszező vagy éppen képzőművész lenne. Hasonlóképpen, a politikai szerepvállalás megléte vagy hiánya sem befolyásolja önmagában az akadémiai teljesítményt.

A többes szerep megkérdőjelezhetetlenségének két feltétele van: a transzparencia és a kompetencia. Ahhoz, hogy egy adott szereplőt egy adott szerep logikája szerint lehessen értékelni, a szereplőnek nyíltan vállalnia kell, és világossá kell tennie „aktuális” szerepét. A politikai tanácsadót nem szabad a politikai elemző szempontjai szerint megítélni – de ez csak akkor lehetséges, ha e személy tanácsadószerpét vállalja. Politikai tanácsadás vagy publicisztika elemzésnek beállítása éppúgy félrevezetés, mint a politikai elemzés akadémiai teljesítményként való elismertetése lenne. Hasonlóan fontos elem a kompetencia: éppen azért, mivel a szereplőt az adott szerep logikája alapján érdemes megítélni, az egyéb területeken nyújtott kompetenciák irrelevánsak. Valaki lehet jó elemző és rossz politikatudós, vagy rossz elemző és jó tudós – vagy éppen mindkét területen jó vagy rossz. A gyakorlatban a szerephalmazok természetesen vezetnek a kompetencia csökkenéséhez, ez azonban csak a konkrét tevékenységnél ítéhető meg.

Írásunk nem állítja, hogy az általunk javasolt fogalmi rendszer és a szerepekkel kapcsolatos állítások jelentik az egyedüli alkalmazható megközelítést. Állítjuk viszont, hogy a magyar politikatudomány – legyen szó akadémiai és alkalmazotti területeiről – hasznára válna egy kiérleltebb és tisztázottabb fogalmi-, illetve a szerepekkel kapcsolatos normarendszer. Ennek megteremtésére törekedtünk.

JEGYZETEK

- ¹ Jelenleg Magyarországon több mint fél tucat felsőoktatási intézményben létezik önálló diplomát adó politológusképzés.
- ² Többségük idővel általában magasabb, akadémiai szintű politikatudományi fokozatot vagy címet szerzett.
- ³ A más végzettségű politikai elemzők gyakran igyekeznek – például a doktori képzés keretében – politikatudományi képzettséget szerezni.
- ⁴ A tudományos munkára (és így vezetői oktatói beosztásra) való alkalmasság hivatalos, állami elismerési rendszerét korábban az akadémiai kandidátusi fokozat, ma az egyetemeken által adott PhD-cím megszerzése jelenti. Emellett az MTA továbbra is magasabb presztízst, elismerést jelentő tudományos címeket ad ki (MTA doktora, akadémikus).
- ⁵ Az elsődleges szakmai elismerési rendszert, illetve fórumot ma már a nemzetközi politikatudományban is inkább a rangos referált szakfolyóiratok és nem a könyvek vagy konferenciakötetek jelentik. A társadalomtudományi szakfolyóiratok tudományos elismerését mérő (impakt faktor) Thomson Scientific 85, többségben angol-nyelvű politikatudományi folyóiratot (International Relations-el együtt) rangsorol.
- ⁶ Lásd www.mptt.hu. Rangos nemzetközi politikatudományi díjat tudomásunk szerint Enyedi Zsolt birtokol, aki 2004-ben megkapta az ECPR Wildenmann-díját.

- ⁷ Az ilyen elemzők számára a politika kérdéseiben fontos az igazság keresése, az értékítéletek kimondása, de az esetek többségében ezt módszertanilag lehetetlennek (források korlátozottsága, stb.) találják.
- ⁸ Ezzel kapcsolatos összeállítást közöl például a *Heti Válasz* c. újság („Függetlenek függelmei”; 7. évfolyam 49. szám).
- ⁹ A szocialista Hegyi Gyula, az egykori szabaddemokrata Bauer Tamás, a fideszes Tellér Gyula. A vezető politikusok, így pl. Gyurcsány Ferenc vagy Orbán Viktor esetében gyakoribb a legfontosabb politikai beszédeik napi sajtóban történő megjelentetése.
- ¹⁰ A publicisztika illetve a politikai pamfletirodalom tudományos szférába való beszivárgásának egyik konkrét példája Kende Péter (2002) Politikatudományi Szemle által közölt írása, amelynek műfajidegenségéről Schlett István (2003) írt tanulmányt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Concha Győző (1907): *Politika*. 1. Kötet. Alkotmánytan. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata.
- Csizmadia Ervin (2008): *Politikatudomány és politikai elemzés*. Budapest, Századvég.
- Kende Péter (2002): Két magyar politikai közösség. *Politikatudományi Szemle*, 2002/1-2. szám.
- Majtényi László – Miklósi Zoltán (2005): Mire jó a politológus? *Magyar Hírlap*. 2005. március 26.
- Schlett István (2003): Az elemzés és a vádirat. In *Politikatudományi Szemle*. 2003/1. Az írás megjelent még a G.Fodor-Schlett: *Lú-e vagy szobor?* című kötetben (Bp. Századvég, 2006), 385–394.
- Tóth Csaba – Török Gábor (2002): *Politika és kommunikáció. A magyar politikai napirend témái a 2002-es választások előtt*. Budapest, Századvég
- Török Gábor (2006): Pártok, stratégiák és taktikák. A 2006-os választási kampány politikai elemzése. In Karácsony Gergely (szerk.): *Parlament választás 2006. Elemzések és adatok*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány – BCE Politikatudományi Intézet, 145–173.